

Mô hình thư viện tư nhân trên địa bàn Thành phố Hà Nội

Ngô Thị Thu Huyền*

*Khoa Ngoại ngữ - Tin học, Học viện Hành chính Quốc gia

Received: 3/3/2023; Accepted: 7/3/2023; Published: 17/3/2023

Abstracts: Overview of some general issues about private libraries. Analysis of the characteristics of documents, facilities, human resources and finance of private libraries in Ha Noi city. Offering solutions to develop private libraries in the community in Ha Noi city.

Keywords: Private library% Ha Noi city.

1. Đặt vấn đề

Trong các hệ thống thư viện (TV) ở Việt Nam, thư viện tư nhân (TVTĐ) ra đời muộn hơn song với những lợi thế của mình đã tạo nên sự gắn kết chặt chẽ với cộng đồng dân cư góp phần phát triển văn hóa đọc tại địa phương. TVĐ được hiểu là TV thuộc quyền sở hữu tư nhân, phục vụ một nhóm nhỏ cư dân trong cộng đồng. Theo thống kê hiện nay cả nước có 102 TVĐ, 20.000 TV cơ sở, tổng số tài liệu trong các TVĐ hiện có 519.150 bản, số người sử dụng thường xuyên tại các TV này lên đến 536.284 bạn đọc, trung bình mỗi TV thu hút 6.094 bạn đọc/năm [8].

Theo Nghị định số 02/2009/NĐ-CP TVĐ có phục vụ cộng đồng là cơ sở cung ứng dịch vụ ngoài công lập trong lĩnh vực TV, do một người hoặc một nhóm người thành lập, đầu tư xây dựng cơ sở vật chất, tự bảo đảm kinh phí hoạt động và hoạt động theo quy định của pháp luật có tổ chức phục vụ nhân dân trong cộng đồng sử dụng vốn tài liệu TV theo hình thức đọc tại chỗ hoặc mượn về nhà phù hợp với nội quy của TV [4]. Trong bài viết, tác giả giới thiệu vài nét về mặt tổ chức của ba loại hình TVĐ có phục vụ cộng đồng ở Hà Nội.

2. Giải quyết vấn đề

2.1. Căn cứ pháp lý

Văn bản pháp lý có giá trị cao nhất về hoạt động thông tin TV đó là Luật TV đã được UBTVQH ban hành và có hiệu lực từ năm 2022 và trong đó có các điều khoản quy định tổ chức và hoạt động của hệ thống TVĐ. Ngoài ra, nhà nước đã ban hành một Nghị định riêng áp dụng cho loại hình TVĐ là Nghị định số 02/2009/NĐ - CP của Chính phủ, quy định về tổ chức và hoạt động của TVĐ có phục vụ cộng đồng. Ngoài việc phải chịu sự quản lý theo các chế tài pháp luật chung cho toàn xã hội, TVĐ còn phải chịu sự quản lý của các cấp chính quyền địa phương mà trực tiếp là sự quản lý của chính quyền xã, phường.

2.2. Đặc điểm tổ chức các loại hình TVĐ ở Hà Nội

2.2.1. Thư viện cá nhân

TV cá nhân có thể được hiểu là TV do một cá nhân đứng ra và làm chủ mà những tài liệu trong đó thuộc về một hoặc nhiều lĩnh vực khác nhau, được dùng để phục vụ cho nhu cầu của một nhóm người xác định.

TV do một cá nhân tự bỏ kinh phí và đứng ra chịu trách nhiệm về hoạt động của TV. Bạn đọc của loại hình này có thể là bạn đọc mang tính chất đại chúng hoặc bạn đọc mang tính nghiên cứu chuyên sâu. TV cá nhân tiêu biểu trên địa bàn thành phố Hà Nội như TV tư gia Hưng Phúc của ông Nguyễn Xuân Chính tại Hà Đông- Hà Nội hay TV Giáo sư Phạm Đức Dương (Kim Mã Thượng - Hà Nội), TVĐ Nguyễn Văn Hường (khu đô thị Vinhomes Riverside, quận Long Biên, Hà Nội),...

Tài liệu của TV có thể là tài liệu chuyên ngành (TV giáo sư Phạm Đức Dương) hoặc tài liệu thuộc nhiều lĩnh vực khác nhau (TV tư gia Hưng Phúc, café sách Đông Tây...). Hoạt động phục vụ của loại TV này là tổ chức phục vụ tại chỗ hoặc mượn về nhà. Theo kết quả khảo sát cuối năm 2018, TV tư gia Hưng Phúc (Hà Đông- Hà Nội) đã có trên hơn 2000 đầu sách với tổng cộng gần 3.000 cuốn, phân chia thành 4 nhóm tài liệu chính bao gồm: Sách, báo, tạp chí và các tài liệu khác. Đặc biệt, TV có nhiều tài liệu cổ, quý của trong nước, ngoài nước, cả tài liệu dạng sách và tài liệu dạng ảnh như: Bộ "Đại Việt sử ký toàn thư" từ thời Lý Trần được viết bằng tay (thời điểm năm 1991 trị giá 64 triệu đồng). Tài liệu tại TV Giáo sư Phạm Đức Dương (Ba Đình- Hà Nội) có số lượng khiêm tốn hơn, khoảng hơn 1700 cuốn, đây là một kho sách quý gồm nhiều lĩnh vực khoa học tự nhiên, khoa học xã hội và nhân văn, khoa học kỹ thuật, sách nông - lâm- ngư, y học, ngoại ngữ... Đặc biệt TV có tài liệu nội sinh (gồm có luận văn, luận án, đề tài nghiên cứu khoa học) rất phong phú

và có giá trị. Ngoài ra TV còn một số sách cổ viết trên da, vải, gỗ, nhiều bản đồ, tranh khắc đồng, tranh khắc gỗ... có giá trị cao. TV Dương Liễu có hơn 5000 đầu sách, hơn 600 quyển báo tạp chí và hơn 1000 cuốn truyện tranh, 2300 thẻ đọc. Khác với những TV thông thường, TV Dương Liễu hoạt động theo mô hình tủ sách tư nhân, được bài trí, sắp xếp tại gia cùng những họa tiết, hoa văn tạo không khí thoải mái cho bạn đọc. TV Nguyễn Văn Hương với số lượng tài liệu đa dạng phong phú: Sách báo tạp chí, chuyên san với 10.000 bản, tư liệu dạng kỹ thuật số, bản đồ, tranh cổ động.

TV của các cá nhân thường được xây dựng ngay trong đất chủ nhân TV, do diện tích đất hẹp, nguồn tài chính khó khăn nên kinh phí đảm bảo cho TV hoạt động, hệ thống trang thiết bị cơ sở vật chất còn nghèo nàn. TV của Giáo sư Phạm Đức Dương được mở trên tầng 02 của gia đình, dù rộng không quá 50m² ở khu tập thể Khoa học Xã hội và Nhân văn. TV tư gia Hưng Phúc tổ chức TV ở hai tầng. Tầng 01 là phòng đọc sách với gần 3.000 đầu sách phổ thông phục vụ nông dân và thiếu niên trong làng và ngoài xã. Tầng 02 dành cho các học giả, các tri thức có thể ngồi tranh luận, phản biện, đối đáp. TVTN Dương Liễu được tổ chức ngay tại nhà ở của chủ nhân TV – anh Nguyễn Bá Lương với diện tích khoảng 60m² được bố trí khá đẹp mắt với nhiều giá sách và vài bộ bàn phục vụ bạn đọc sử dụng tài liệu tại chỗ.

Nhân lực TV có thể là các nhà nghiên cứu (TV Giáo sư Phạm Đức Dương), hay nông dân (TV Hưng Phúc) hoặc tri thức (TV Dương Liễu). Họ là người có trình độ nhất định, có lòng yêu sách, nhận thấy giá trị của sách báo và tâm lòng nhân ái muốn chia sẻ với mọi người tri thức. Tuy không có chuyên môn TV song họ biết cách sắp xếp sách khá khoa học, thuận lợi cho bạn đọc tìm kiếm tài liệu. Một số TVTN có đội ngũ tình nguyện viên tham gia tổ chức phục vụ bạn đọc thường xuyên như TV Dương Liễu (TV thu hút một đội ngũ tình nguyện viên khoảng 70 người thay phiên nhau mỗi ngày – theo thống kê mới nhất năm 2023).

2.2.2. Thư viện dòng họ

Là TV do các con cháu trong một dòng họ xây dựng nhằm giúp con cháu trong họ, gia đình có được những tài liệu cần thiết đáp ứng các nhu cầu của cuộc sống. Độc giả của TV dòng họ là những thành viên trong gia đình, dòng họ và có thể mở rộng thêm đối tượng là những người dân tại địa phương. Mô hình tủ sách cho dòng họ xuất hiện từ lâu, nhưng chỉ tới khi mô hình tủ sách dòng họ của anh Nguyễn Quang Thạch - một doanh nhân xã hội, sáng lập với tủ sách

đầu tiên vào năm 2007 - mới xuất hiện hiệu ứng xây dựng tủ sách cho dòng họ trên quy mô cả nước. Hiện nay, trên cả nước đã có gần 80 tủ sách dòng họ đang nỗ lực hoạt động khá hiệu quả để đạt các yếu tố chuẩn mực của ngành TV và khai thác các tiềm năng vốn có trong cộng đồng để gây dựng quỹ sách ngày càng đa dạng hơn. Hiện nay, trên địa bàn Hà Nội tồn tại một số TV dòng họ tiêu biểu tập trung ở khu vực ngoại thành, nơi có những dòng họ văn hiến lâu đời, tiêu biểu như: TV dòng họ Đinh (xã Văn Khê - Mê Linh - Hà Nội), TV dòng họ Nguyễn Bá, TV dòng họ Phùng Quang,...

TV dòng họ thường có khoảng từ 100 đến 2500 đầu sách, 5-10 đầu báo tạp chí, nội dung tài liệu thuộc về nhiều lĩnh vực khác nhau (theo số liệu khảo sát cuối năm 2018, TV dòng họ Đinh có khoảng hơn 200 bản tài liệu gồm sách báo tạp chí và một số loại tài liệu quý hiếm khác; TV dòng họ Nguyễn Bá với hơn 1500 bản tài liệu; TV dòng họ Phùng Quang với hơn 2620 bản tài liệu,...). TV chủ yếu phục vụ tại chỗ hoặc mượn về nhà tùy theo nội quy và phương thức hoạt động của TV. Phần lớn các dòng họ bỏ kinh phí xây dựng tủ sách dòng họ, cùng với việc khuyến khích góp sách của những người trong họ tộc, mua thêm sách báo để thành lập TV. TV dòng họ thường được đặt ở nhà thờ họ (hoặc nhà ông trưởng họ) để tiện cho con cháu trong họ và nhân dân quanh vùng đến đọc sách.

Qua khảo sát có thể thấy cơ sở vật chất, trang thiết bị của các TV dòng họ đơn giản, chủ yếu chỉ có một phòng đọc với một số lượng chỗ ngồi hạn chế để phục vụ mọi người đến đọc sách, trang thiết bị còn thiếu. Hai tủ sách của hai dòng họ Nguyễn Bá và Phùng Quang đều có nét chung là đều được đặt tại 3 gian nhà ngang thoáng mát, rộng rãi, sạch sẽ và ngăn nắp trong khuôn viên nhà thờ họ và đều giao cho một người có uy tín trong họ quản lý cũng như phục vụ việc đọc của mọi người.

Nhân lực TV tại TV dòng họ thường là những người cao tuổi trong họ, trưởng họ, hay người có học vấn cao trong họ. Tuy nhiên, nhân lực TV chủ yếu là người có tuổi hạn chế về sức khỏe nên trong quá trình tổ chức và hoạt động của TV còn nhiều khó khăn. TV dòng họ Đinh, Nguyễn Bá, Phùng Quang được trưởng họ hoặc những người trong họ quản lý.

2.2.3. Thư viện tư nhân kết hợp kinh doanh

TVTN kết hợp với kinh doanh là TV của một người hoặc một nhóm người đầu tư kinh phí mua sách báo, trang thiết bị vừa phục vụ nhu cầu đọc sách báo của khách hàng, vừa có thể kết hợp kinh doanh các sản phẩm khác. Hiện nay có một số TVTN kết

hợp kinh doanh khá tiêu biểu như: TV café sách Đông Tây (11A Trần Quý Kiên - Cầu Giấy - Hà Nội); Thư Quán – Café (Tô Hiến Thành – Hà Nội); Cà phê sách của ông Thành 440 Đường Âu Cơ; TV gia đình thông minh (Smart Family Library - khuôn viên Trường tiểu học Ngôi sao),...

Các TVTN kết hợp kinh doanh thường có trung bình khoảng 1000-10000 tài liệu (TV Cà phê sách (440 Âu Cơ - Hà Nội có số lượng tài liệu khoảng 10.000; Thư viện Cà phê sách Đông –Tây có số lượng tài liệu lớn khoảng 4.000 tài liệu,...). Các TV thường đặt bổ sung sách từ các nhà xuất bản để nhận những tài liệu mới nhất và theo nhu cầu của bạn đọc. Tài liệu của của TV hoạt động theo hình thức này rất đa dạng và phong phú với nhiều tài liệu thuộc nhiều lĩnh vực: chính trị, kinh tế, văn học... Hoạt động tổ chức phục vụ chủ yếu là đọc tại chỗ, kết hợp với việc bán tài liệu nếu người đọc có nhu cầu mua. TV phục vụ đông đảo bạn đọc đủ các lứa tuổi, các tầng lớp khác nhau.

Các TVTN kết hợp kinh doanh thường có hệ thống cơ sở vật chất khá đầy đủ, được trang bị đầy đủ bàn ghế, máy điều hòa, hệ thống mạng wifi tiện lợi cho bạn đọc tra cứu, đọc tin trên máy tính cá nhân. TV Cà phê sách Đông Tây (Trần Đăng Ninh, Cầu Giấy, Hà Nội) là một trong những hình thức TV kết hợp kinh doanh hiệu quả. Tới TV, ngoài việc đọc sách thì mọi người còn có thể dùng các đồ uống nhẹ như cà phê, sinh tố... và sử dụng mạng Internet miễn phí...

Nhân lực TVTN kết hợp kinh doanh chủ yếu là những người được thuê để vừa bán các mặt hàng kinh doanh, vừa phục vụ sách báo bạn đọc. Hiện nay, nhiều TVTN kết hợp kinh doanh đã hiểu rõ vai trò quan trọng của nhân lực TV. Vì vậy, xu hướng thuê cán bộ chuyên môn TV đã và đang diễn ra. Tại TV cà phê sách Đông –Tây, bên cạnh đội ngũ phục vụ thường xuyên còn có 02 cán bộ TV có trình độ đại học thay nhau làm việc.

2.3. Đề xuất các giải pháp phát huy vai trò của TVTN trong cộng đồng

- *Phát động phong trào ủng hộ tài liệu, cơ sở vật chất cho TVTN*: Để kêu gọi sự ủng hộ từ nhân dân, chủ nhân của TVTN có thể phối hợp với chính quyền địa phương tại Hà Nội ban hành văn bản và phổ biến văn bản đến nhân dân trong các đợt sinh hoạt cộng đồng hoặc thông qua các phương tiện thông tin đại chúng như: Đài phát thanh của xã/phường, bản tin, cuộc họp định kỳ,...

- *Khuyến khích động viên mọi người tham gia hoạt động TVTN, phát triển văn hóa đọc trong nhân dân*. Hiện nay, trên địa bàn Hà Nội, nhiều TVTN có

phục vụ cộng đồng đã được thành lập nhưng hoạt động chưa hiệu quả. Vì vậy, cần nâng cao nhận thức và tuyên truyền tới đông đảo người dân tham gia vào các hoạt động TV, có thể thông qua các hội, ban ngành ở địa phương như: Đoàn thanh niên, Hội Phụ nữ, Hội Người cao tuổi... Ngoài ra, nhân dân tại địa phương có thể tham gia hỗ trợ quá trình xử lý nghiệp vụ tài liệu, phục vụ bạn đọc.

- Nhà nước cần có chính sách khuyến khích phát triển các TVTN tại các địa phương thông qua ban hành các văn bản quy định và các chính sách hỗ trợ, các dự án đầu tư về cơ sở vật chất, tăng cường hỗ trợ hoạt động đào tạo nhân lực của TVTN, tài trợ sách báo tài liệu và cấp một phần kinh phí duy trì hoạt động của TVTN.

3. Kết luận

Mô hình TVTN ra đời là minh chứng rõ ràng nhất cho tinh thần say mê sách, lòng yêu sách, quý trọng những tri thức và các giá trị văn hóa, lịch sử từ các thế hệ đi trước. Hoạt động của các loại hình TVTN trên địa bàn thành phố Hà Nội đã và đang góp phần phát triển văn hóa đọc trong cộng đồng dân cư thủ đô.

Tài liệu tham khảo

1. Nam Anh (2019), *Độc đảo thư viện tư nhân tại Hà Nội*”, <http://hanoitv.vn/doc-dao-thu-vien-tu-nhan-tai-ha-noi-d4401.html> (truy cập ngày 10/4/2019)
2. Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch (2009), *Hội nghị - Hội thảo Mô hình thư viện tư nhân có phục vụ cộng đồng*, Hà Nội.
3. Bộ văn hóa, Thể thao và Du lịch, Vụ Thư viện (2008), *Các văn bản pháp quy hiện hành về công tác TV*, Hà Nội.
4. Chính phủ nước Cộng hòa Xã hội Chủ nghĩa Việt Nam (2009), *Nghị định số 02/2009 ND – CP ngày 06 tháng 01 quy định về tổ chức và hoạt động của TVTN có phục vụ cộng đồng*, Hà Nội.
5. Lê Quý Hoàng (2014), *Tủ sách dòng họ - mô hình cần nhân rộng*, <http://tuyengiao.vn/van-hoa/nguyen-cuu-trao-doi/tu-sach-dong-ho-mo-hinh-can-nhan-rong-60399>
6. Bùi Văn Hồng (2012), *Thư viện tư nhân phục vụ cộng đồng ở Đồng bằng sông Hồng*, *Luận văn Thạc sĩ Khoa học TV*, Trường Đại học Văn hóa Hà Nội.
7. Dương Bích Hồng (1993), “Một vài suy nghĩ về tổ chức hoạt động TV công cộng thuộc Bộ văn hóa Thông tin”, *Tạp san TV*, (1), tr.29.
8. Văn Trang (2010). “Thư viện tư nhân trên đất Hà thành”, *Tạp chí TV Việt Nam*, Số 5, tr.25.